

ZATRZYMANIE OSOBY

poradnik o prawach i obowiązkach

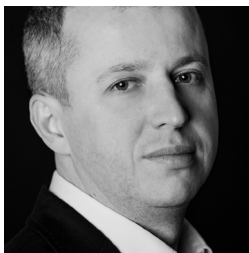
WPROWADZENIE

Organom ścigania przysługują liczne instrumenty służące zapobieganiu i ściganiu przestępczości. Są to m.in. środki przymusu, takie jak zatrzymanie. Prokurator, Policja lub inne upoważnione organy mogą zarządzić zatrzymanie danej osoby m.in. wtedy, gdy istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że popełniła ona przestępstwo, oraz zachodzi obawa, że będzie się ona ukrywać lub zacierać ślady przestępstwa.

Istotą zatrzymania jest pozbawienie danej osoby wolności celem podjęcia wobec niej dalszych działań procesowych. Zwykle bowiem po zatrzymaniu organy ścigania przeszukują pomieszczenia i lokale mieszkalne, zatrzymują rzeczy, zajmują mienie na poczet późniejszego zabezpieczenia majątkowego, przedstawiają zarzuty, podejmują decyzję co do konieczności i celowości zastosowania środków zapobiegawczych (np. poręczenia majątkowego lub tymczasowego aresztowania), ewentualnie doprowadzają zatrzymanego do właściwego organu celem wykonania określonych czynności (np. przesłuchania).

W ostatnim czasie media wielokrotnie informowały o spektakularnych zatrzymaniach prezesów, członków zarządów czy dyrektorów spółek. Pojawiały się wówczas pytania, czy osoby te powinny być zatrzymane w taki sposób. W szczególności zastanawiano się, czy ich przesłuchanie lub przedstawienie im zarzutów faktycznie wymagało zatrzymania ich w godzinach wczesnoporannych i rozgłoszenia tego faktu w środkach masowego przekazu.

Zatrzymanie ingeruje w kluczowe dobro prawne każdej jednostki, tj. wolność osobistą. Z tego powodu podlega ono różnym gwarancjom zawartym w szeregu aktów prawnych (m.in. w Kodeksie postępowania karnego, ustawie o Policji, Konstytucji RP oraz Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (EKPC)). Aby móc efektywnie skorzystać z tych gwarancji, należy wiedzieć, kiedy organy ścigania mogą dokonać zatrzymania, jak powinno ono przebiegać i czego może się domagać zatrzymany. Na te pytania odpowiada niniejsza publikacja.

Artur Pietryka
advokat

Aleksandra Stępniewska
advokat, partner

Angelika Bednarz

ZATRZYMANIE

Co to jest zatrzymanie?

Zatrzymanie polega na krótkotrwałym pozbawieniu wolności dla osiągnięcia celów procesowych. Może służyć m.in. zastosowaniu środka zapobiegawczego lub przymusowemu doprowadzeniu osoby podejrzanego albo oskarżonego do organu procesowego¹.

Zatrzymany nie musi zostać tymczasowo aresztowany, choć tak się zdarza. Bardzo często w czasie trwania zatrzymania, a także zatrzymania połączonego z przymusowym doprowadzeniem, prokuratorzy występują do sądów z wnioskiem o zastosowanie tymczasowego aresztowania. Jeśli sąd zastosuje tymczasowe aresztowanie, wówczas okres stosowania tego środka liczony jest od momentu zatrzymania (daty i godziny).

Co nie jest zatrzymaniem?

Nie każde pozbawienie wolności jest zatrzymaniem. Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPC) wskazuje, że o zatrzymaniu można mówić, gdy spełniony jest szereg okoliczności, takich jak rodzaj, cel, czas trwania, skutki i sposób wykonywania tego środka przymusu². W szczególności od zatrzymania należy odróżnić dokonywane bez związku z procesem karnym zatrzymanie penitencjarne osób, które nie powróciły do jednostek penitencjarnych³, zatrzymanie porządkowe⁴, zatrzymanie administracyjne w stosunku do osób nietrzeźwych⁵ oraz tzw. zatrzymanie cudzoziemca w oparciu o przepisy ustawy o cudzoziemcach⁶. Cel tych czynności jest inny niż zatrzymania i polega raczej na wyeliminowaniu konkretnego zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego⁷.

Kto może dokonać zatrzymania?

Zatrzymania mogą dokonać prokurator lub Policja (ewentualnie Straż Graniczna, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Służba Kontrwywiadu Wojskowego, Krajowa Administracja Skarbowa, Żandarmeria Wojskowa, czy też Straż Leśna). O zatrzymaniu połączonym z przymusowym doprowadzeniem może także decydować sąd.

1) K. Eichstaedt, Komentarz do art. 243 Kodeksu postępowania karnego (w:) D. Świecki (red.) Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany, Lex

2) Por. wyrok ETPC z 29 marca 2010 r. w sprawie *Medvedyev i inni p. Francji*, skarga nr 3394/04, § 74.

3) Por. art. 15 ust. 1 pkt 2a ustawy o Policji.

4) Por. art. 15 ust. 1 pkt 3 ustawy o Policji.

5) Por. art. 40 ust. 5 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi.

6) Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach.

7) Por. postanowienie SN z 26 lutego 2004 r., I KZP 44/03.

Kiedy możliwe jest zatrzymanie osoby?

Po pierwsze, Policja (jak i inne formacje) może dokonać tzw. zatrzymania procesowego. Jego warunkiem jest uzasadnione przypuszczenie, że dana osoba popełniła przestępstwo. Jednocześnie zachodzić musi obawa ucieczki lub ukrycia się tej osoby albo zatarcia śladów przestępstwa, bądź też niemożność ustalenia tożsamości tej osoby. Przesłanka zatrzymania istnieje także, gdy w danej sprawie można przeprowadzić postępowanie w trybie przyspieszonym⁸.

Po drugie, Kodeks postępowania karnego przewiduje szczególne warunki zatrzymywania osób w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej ze sprawcą⁹.

Po trzecie, prokurator może zarządzić zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie osoby podejrzanej albo podejrzanego w razie uzasadnionej obawy, że nie stawia się na wezwanie na czynność (przedstawienia lub zmiany zarzutów, badań, oględzin, pobrania materiału) lub mogą w inny bezprawny sposób utrudniać postępowanie. Podobnie jest w sytuacji, gdy zachodzi potrzeba niezwłocznego zastosowania środka zapobiegawczego.

Po czwarte, Kodeks postępowania karnego przewiduje, że sąd lub prokurator mogą w ramach kary porządkowej zarządzić zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie świadka, a zupełnie wyjątkowo tłumacza lub biegłego, którzy bez należytego usprawiedliwienia nie stawili się na wezwanie organu prowadzącego postępowanie albo bez zezwolenia tego organu oddalili się z miejsca czynności przed jej zakończeniem.

Szczególne przesłanki zatrzymań przewidują też inne regulacje dotyczące m.in. zatrzymania osoby podejrzewanej o popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym¹⁰, a także zatrzymania stadionowego¹¹.

Zatrzymać można też osobę ujętą na gorącym uczynku popełnienia wykroczenia, jeśli istnieją podstawy do zastosowania trybu przyspieszonego lub nie można ustalić jej tożsamości.

Czym się różni zatrzymanie od ujęcia?

Od zatrzymania należy odróżnić tzw. ujęcie (zatrzymanie) obywatelskie. Polega ono na tym, że każdy (np. pokrzywdzony) może ująć osobę przyłapaną na gorącym uczynku przestępstwa lub w pościgu podjętym bezpośrednio po popełnieniu przestępstwa, jeżeli zachodzi obawa ukrycia się tej osoby lub nie można ustalić jej tożsamości. Osoba, która dokonała ujęcia, zobowiązana jest wezwać Policję albo udać się na komisariat¹² i niezwłocznie przekazać Policji

8) Tryb przyspieszony w praktyce dotyczy głównie spraw, w których prowadzi się dochodzenie, a także postępowań dotyczących występków chuligańskich godzących w bezpieczeństwo imprez masowych.

9) Por. art. 244 § 1a – 2 k.p.k.

10) Art. 25 ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych.

11) Art. 20 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych.

12) K. Eichstaedt, Komentarz do art. 243 Kodeksu postępowania karnego (w:) D. Świecki (red.) Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany, Lex.

osobę ujętą. W ramach ujęcia dopuszcza się użycie pewnej, adekwatnej do okoliczności siły fizycznej (np. chwytów)¹³.

Na ujęcie (zatrzymanie) obywatelskie nie przysługuje zażalenie do sądu¹⁴. Ujęty (zatrzymany) może jednak złożyć zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności (art. 189 Kodeksu karnego).

Jakie dokumenty upoważniają do zatrzymania osoby?

Do zatrzymania osoby nie są wymagane szczególne dokumenty. Wystarczy, że funkcjonariusz okaże legitymację osobie zatrzymanej. W przypadku zatrzymań połączonych z przymusowym doprowadzeniem prokurator (sąd) ma obowiązek wydać uprzednio postanowienie o zatrzymaniu i przymusowym doprowadzeniu określonej osoby z upoważnieniem do dokonania tego przez określoną formację. Wówczas taki dokument musi zostać wręczony osobie zatrzymanej.

Czy podczas zatrzymania można stosować środki przymusu bezpośredniego?

Policja i inne ustawowo uprawnione do tego formacje¹⁵ mogą stosować środki przymusu bezpośredniego (takie jak siła fizyczna, kajdanki, pałka służbowa) w razie konieczności zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą lub prewencyjnie celem zapobieżenia takim sytuacjom, a także w razie agresji lub autoagresji ze strony osoby zatrzymanej.

Środki przymusu bezpośredniego muszą być przy zatrzymaniu stosowane adekwatnie i proporcjonalnie do potrzeb, przez co należy rozumieć też zakaz ich łącznego stosowania (np. kajdanki i urządzeń obezwładniających). ETPC wielokrotnie wypowiadał się na temat sposobu użycia takich środków przy zatrzymaniach. ETPC wskazywał, że nadmierne, nieuzasadnione stosowanie takich środków (w tym kajdanki) może stanowić przejaw nieludzkiego traktowania, zakazanego na gruncie art. 3 EKPC¹⁶.

W jaki sposób przy zatrzymaniu powinny być stosowane kajdanki?

Kajdanki zasadniczo zakłada się na ręce trzymane z tyłu¹⁷, a w pewnych przypadkach (np. w stosunku do osób agresywnych) także razem z kajdankami zakładanymi na nogi¹⁸.

13) Wyrok SA w Poznaniu z 20 września 2012 r., XVI K 62/12, Lex.

14) K. Eichstaedt, Komentarz do art. 246 Kodeksu postępowania karnego (w:) D. Świecki (red.) Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany, Lex.

15) Na podstawie ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

16) W wyroku z 6 marca 2007 r. w sprawie *Erdogan Yağız p. Turcji*, skarga nr 27473/02, ETPC wskazał, że zastosowanie kajdanki wobec lekarza i publiczne prezentowanie jego wizerunku w takich okolicznościach, jako działanie pozbawione uzasadnionej procesowej potrzeby, stanowiło poniżające traktowanie, albowiem jedynym celem było zastraszenie skarżącego.

17) Art. 15 ust. 4 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego.

18) Art. 15 ust. 5 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego.

Zatrzymujący może jednak postanowić o założeniu ich na ręce trzymane z przodu, gdy ryzyko niepodporządkowania się przez zatrzymanego poleceniom oceni jako niskie¹⁹.

Czy z zatrzymania sporządza się protokół?

Funkcjonariusz prowadzący czynność ma obowiązek sporządzić protokół z zatrzymania (w czterech jednobrzmiących egzemplarzach, z których jeden przeznaczony jest dla zatrzymanego). Protokół pełni funkcję gwarancyjną i dokumentuje przebieg zatrzymania, zaś jego niesporządzenie stanowi poważne uchybienie proceduralne²⁰.

Na co należy zwrócić uwagę w protokole?

Sporządzenie protokołu jest czynnością sformalizowaną, przy której warto zwrócić uwagę na kilka okoliczności.

Element protokołu	Na co zwrócić uwagę
Wskazanie godzin i dat (rozpoczęcia i zakończenia zatrzymania, przekazania do dyspozycji prokuratora lub sądu)	Okoliczności te pozwalają ustalić, czy pozbawienie wolności nie było nadmierne, czy było uzasadnione w stosunku do potrzeb procesowych, a także czy nie zostały przekroczone maksymalne, ustawowo określone okresy zatrzymania. ETPC wskazuje, że czas trwania zatrzymania jest istotny przy ocenie danego pozbawienia wolności, przy czym krótki okres (np. dwie godziny) sam w sobie nie wpływa na przyjęcie, że dane pozbawienie wolności faktycznie można uznać za zatrzymanie ²¹ .
Wskazanie osób uczestniczących w czynności	W praktyce zdarza się, że choć w zatrzymaniu bierze udział kilku funkcjonariuszy, w protokole zatrzymania wpisywane są personalia tylko sporządzającego protokół. Wskazanie w protokole wszystkich osób uczestniczących w zatrzymaniu jest bardzo istotne w kontekście późniejszego kwestionowania jego prawidłowości i zasadności (np. gdy w zatrzymaniu brała udział większa liczba funkcjonariuszy) ²² .

19) Art. 15 ust. 6 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego.

20) Por. wyrok SO w Warszawie z 21 sierpnia 2018 r. VIII Ko 71/18, dostępny pod adresem: www.orzeczenia.ms.gov.pl (dostęp w dniu 8 maja 2019 r.).

21) Por. wyrok z 23 września 2010 r. w sprawie *Iskandarov p. Rosji*, skarga nr 17185/05, a także z 7 stycznia 2010 r. w sprawie *Rantsev p. Cyprów i Rosji*, skarga nr 25965/04.

22) W wyroku z 14 czerwca 2011 r. w sprawie *Garlicki p. Polsce*, skarga nr 36921/07, ETPC za jeden z czynników rzutujących na uznanie zatrzymania za poniżające traktowanie uznał przeprowadzenie go przez kilkunastu zamaskowanych i uzbrojonych funkcjonariuszy.

Przyczyna zatrzymania	<p>Bardzo często zdarza się, że przyczyna zatrzymania określana jest lakonicznie np. „<i>Podejrzenie popełnienia przestępstwa z art. 228 k.k., istnieje obawa ucieczki</i>”. Tymczasem czyn będący powodem zatrzymania musi być określony konkretnie. Oznacza to, że funkcjonariusz dokonujący zatrzymania musi przedstawić zatrzymanemu nie tylko kwalifikację prawną czynu będącego przyczyną zatrzymania, ale również okoliczności faktyczne uzasadniające zastosowanie tego środka przymusu.</p> <p>ETPC wskazuje, że przesłanka „istnienia obawy ucieczki” nie może być abstrakcyjna, zaś organy władzy publicznej pozbawiające jednostkę wolności muszą opierać się na konkretnych okolicznościach²³.</p>
Oświadczenie w związku z poinformowaniem o przyczynach zatrzymania i o przysługujących mu prawach	<p>Najczęściej w tym miejscu protokołu funkcjonariusz wpisuje oświadczenie, że zatrzymany zrozumiał przyczyny zatrzymania i przysługujące mu prawa. W tej części protokołu powinny zostać wpisane także uwagi co do żądania nawiązania kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym i realizacji przez zatrzymanego tych żądań. Ponadto tutaj powinny znaleźć się ewentualne zarzuty dotyczące stosowania przy zatrzymaniu środków przymusu bezpośredniego. ETPC podkreśla, że dla oceny, czy dane zatrzymanie stanowiło naruszenie gwarancji konwencyjnych, istotne jest m.in. to, czy nawet przy krótkim pozbawieniu wolności stosowane były środki przymusu bezpośredniego (np. siła fizyczna, kajdanki)²⁴.</p>

23) Wyrok z 13 września 2005 r. sprawie *Skrobot p. Polsce*, skarga nr 44165/98, § 60

24) Wyrok z 24 czerwca 2008 r. w sprawie *Foka p. Turcji*, skarga nr 28940/95.

<p>Oświadczenie o stanie zdrowia, z uwzględnieniem opisu i przyczyn ewentualnych obrażeń</p>	<p>Obowiązkiem funkcjonariusza, który dokonuje zatrzymania, jest rzetelne opisanie okoliczności dotyczących stanu zdrowia, w tym informacji o przebytych chorobach, leczeniu, prowadzonych terapiach i kuracjach.</p> <p>Podobnie obowiązkiem funkcjonariusza jest opisanie widocznych obrażeń i przyczyn ich powstania. W praktyce w protokole wpisuje się lakoniczne stwierdzenia typu „otarcie”, „zasinienie” lub „podbiegnięcie krwawe”, ale bez wskazywania mechanizmu ich powstania. Tymczasem należy pamiętać, że stosowanie środków przymusu bezpośredniego przy zatrzymaniu podlega ocenie z perspektywy zakazu tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania. W tym zakresie ETPC podkreśla, że na organach władzy publicznej ciąży obowiązek przeprowadzenia rzetelnego postępowania wyjaśniającego w zakresie niewłaściwego traktowania zatrzymanych przez funkcjonariuszy²⁵.</p>
<p>Zgłoszone zarzuty co do treści protokołu oraz oświadczenie osoby dokonującej zatrzymania / podpisy</p>	<p>W praktyce bardzo często, z uwagi na stres, zatrzymani nie zgłaszają zarzutów co do treści protokołu. Tymczasem w orzecznictwie sądowym niezgłoszenie ich uznaje się za przyznanie, że zatrzymanie było przeprowadzone prawidłowo²⁶.</p> <p>Czasem osoby zatrzymane odmawiają podpisania protokołu z uwagi na to, że nie został on sporządzony w zgodzie z rzeczywistym stanem rzeczy. Taka okoliczność jednak najczęściej traktowana jest jako zupełnie pozbawiona znaczenia²⁷.</p>

25) Jest to tzw. pozytywny, proceduralny obowiązek władz publicznych.

26) Por. wyrok SO w Gliwicach z 12 maja 2014 r. IV Ko 36/13, dostępny pod adresem: www.orzeczenia.ms.gov.pl (dostęp w dniu 8 maja 2019 r.).

27) Dla przykładu Sąd Rejonowy w Legionowie w wyroku z 14 marca 2017 r. II K 363/16, wskazał, że „odmowa podpisania protokołu zatrzymania przez osobę zatrzymaną nie stanowi żadnej przeszkody procesowej, jak również nie powoduje, żadnych dodatkowych czynności dla policjanta sporządzającego taki protokół, oprócz potrzeby umieszczenia odpowiedniej adnotacji treści „odmówił podpisania”. Wyrok dostępny pod adresem: www.orzeczenia.ms.gov.pl (dostęp w dniu 8 maja 2019 r.).

Czy przebieg zatrzymania może być rejestrowany?

Z zatrzymania sporządza się nie tylko pisemny protokół, ale można także nagrywać jego przebieg. Nagranie i dokumentacja zdjęciowa (np. obrażeń) mają duże znaczenie, gdy pojawiają się zarzuty braku profesjonalizmu funkcjonariuszy (dotyczące np. nadmierności i arbitralności w stosowaniu przymusu bezpośredniego). Zasadniczo obraz i dźwięk nie muszą, ale mogą być rejestrowane przy zatrzymaniu. Zależy to jednak wyłącznie od woli i możliwości technicznych funkcjonariuszy.

Zatrzymanie rejestruje się obowiązkowo jedynie wtedy, gdy funkcjonariusze siłowo wkraczają do pomieszczeń (z rozbijaniem zamków, wylamywaniem drzwi) celem zatrzymania obecnych w nich osób. Nagranie lub zdjęcia załączane są wówczas do protokołu zatrzymania. Jeśli czynność jest rejestrowana, funkcjonariusz musi o tym uprzedzić uczestników tej czynności i oznaczyć to w protokole, ze wskazaniem, jakich urządzeń użył²⁸.

Czy osoba inna niż funkcjonariusz może nagrywać przebieg zatrzymania?

Obowiązujące przepisy nie zakazują nagrywania przebiegu zatrzymania przez inną osobę. Dokonanie przez nią nagrania nie stanowi przestępstwa (w szczególności z art. 267 Kodeksu karnego polegającego na uzyskaniu dzięki nagraniu informacji, do której dana osoba nie była uprawniona). Dokonywanie nagrań może być ponadto użyteczne w razie wątpliwości co do prawidłowości dokonania zatrzymania.

Jak zapewnić pieczę nad małoletnim lub pomieszczeniem, gdy w miejscu zatrzymania poza zatrzymanym nie przebywa inny dorosły?

Jeśli w pomieszczeniu, w którym dokonano zatrzymania, przebywa wyłącznie osoba zatrzymana, powstaje problem powierzenia pieczy nad takim miejscem oraz poinformowania o zatrzymaniu innej osoby. Funkcjonariusze zobowiązani są wówczas podjąć czynności mające na celu zabezpieczenie lokalu lub mienia osoby zatrzymanej, uwzględniając w miarę możliwości uwagi zgłoszone przez tę osobę²⁹. W praktyce pozostawiają także na drzwiach lub w widocznym miejscu takich pomieszczeń informację o zatrzymaniu danej osoby.

Jeśli z zatrzymanym przebywały wyłącznie osoby małoletnie, powstaje problem opieki nad tymi osobami. Obowiązkiem funkcjonariuszy jest wówczas skontaktowanie się z osobami wskazanymi przez osobę zatrzymaną (najbliższymi, sąsiadami) celem przekazania im opieki nad małoletnimi.

28) Obowiązujący wzór protokołu zatrzymania osoby nie przewiduje odrębnego miejsca, w którym można wskazać, że czynność ta była rejestrowana.

29) § 87 ust. 11 Wytycznych nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 30 sierpnia 2017 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów (Dz. Urz. KGP nr 2017 poz. 59 z dnia 7 września 2017 r.).

Jak długo może trwać zatrzymanie?

Zatrzymanie może trwać maksymalnie 72 godziny, przy czym zatrzymany pozostaje do dyspozycji prokuratora przez pierwsze 48 godzin od momentu zatrzymania przez właściwy organ (np. Policję). W tym czasie prokurator musi podjąć decyzję o skierowaniu do sądu wniosku o areszt lub zwolnić zatrzymanego. W przypadku ujęcia (zatrzymania) obywatelskiego okres 48 godzin biegnie od przekazania ujętej osoby Policji.

Po przekazaniu zatrzymanego sądowi, przez 24 godziny od momentu przekazania pozostaje on do jego dyspozycji. W tym czasie sąd powinien wyznaczyć termin posiedzenia, przeprowadzić je i podjąć decyzję co do wniosku o zastosowanie aresztu.

Gdzie osadza się zatrzymanych?

Zatrzymani są osadzani w tzw. pomieszczeniach przeznaczonych dla osób zatrzymanych, prowadzonych przez Policję, ewentualnie inne formacje (np. Straż Graniczną).

Co jeśli termin 72 godzin upływa w dzień ustawowo wolny od pracy lub święta?

W przypadku zatrzymania, które jest środkiem najbardziej ingerującym w wolność jednostki, nie znajdują zastosowania przepisy przewidujące wydłużenie terminu o czas świąt lub weekendu. Dlatego też w dni wolne od pracy oraz święta w prokuraturach i sądach są osoby dyżurujące, które zajmują się rozpoznawaniem takich spraw. W sądach sprawy osób zatrzymanych, w tym także tych, co do których skierowany został wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania, traktowane są jako tzw. sprawy pilne³⁰, rozpoznawane poza kolejnością wpływu. Ponadto należy pamiętać, że Kodeks postępowania karnego nie uznaje soboty za dzień ustawowo wolny od pracy³¹, w związku z czym jeśli termin na dokonanie czynności związanej z zatrzymaniem (np. zażalenia) upływa tego dnia, to także zatrzymany musi go dochować.

Jak kończy się zatrzymanie?

Zatrzymanie kończy się wraz ze zwolnieniem osoby zatrzymanej przez prokuratora lub sąd. Jeśli sąd uwzględni wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania, pozbawienie wolności jest stosowane w oparciu o tę decyzję, zaś okres tego środka liczony jest od chwili zatrzymania.

30) § 2 pkt 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych.

31) Postanowienie SN z 24 listopada 2003 r., IV KZ 43/03, Lex.

PRAWA OSOBY ZATRZYMANEJ

Jakie zasady powinny być przestrzegane przy zatrzymaniach?

Ponieważ zatrzymanie jest połączone z przymusem, może być ono zastosowane tylko wówczas, gdy inne środki okazały się bezcelowe lub nieskuteczne³². Oznacza to, że organ procesowy (Policja czy też prokurator) nie może stosować tego środka arbitralnie, w oderwaniu od okoliczności sprawy i przesłanek jego zastosowania. Jeśli organy procesowe decydują się zatrzymać daną osobę, to czynność ta powinna być dokonana w sposób najmniej uciążliwy i naruszający jej dobra³³.

Jakie obowiązki ciążą na funkcjonariuszu?

Przed przystąpieniem do zatrzymania funkcjonariusz ma obowiązek poinformować zatrzymanego o przyczynach zatrzymania i o przysługujących mu prawach. W pierwszej kolejności funkcjonariusz ma obowiązek pouczyć zatrzymanego o jego prawie do:

- skorzystania z pomocy adwokata lub radcy prawnego,
- skorzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim,
- złożenia oświadczenia i odmowy złożenia oświadczenia,
- otrzymania odpisu protokołu zatrzymania,
- dostępu do pierwszej pomocy medycznej,
- poinformowania o zatrzymaniu innych osób,
- zażalenia na zatrzymanie,
- poinformowania konsula lub przedstawiciela dyplomatycznego,
- informacji o maksymalnym terminie zatrzymania,
- wysłuchania.

W praktyce bardzo często pouczenie sprowadza się do wręczenia zatrzymanemu pisemnego pouczenia o prawach, według ustalonego wzoru.

32) Por. art. 15 ust. 3 ustawy o Policji.

33) Por. art. 15 ust. 6 ustawy o Policji.

ZAŁĄCZNIK

WZÓR

POUCZENIE O UPRAWNIENIACH ZATRZYMANEGO W POSTĘPOWANIU KARNYM

Zatrzymanemu w postępowaniu karnym przysługują wymienione poniżej uprawnienia:

1. Prawo do informacji o przyczynie zatrzymania i do bycia wysłuchanym (art. 244 § 2).
2. Prawo do złożenia lub odmowy złożenia oświadczenia w swojej sprawie (art. 244 § 3).
3. Prawo do niezwłocznego kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym i bezpośrednio z nim rozmowy (art. 245 § 1).
4. Jeżeli zatrzymany nie zna wystarczająco języka polskiego – prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza (art. 72 § 1).
5. Prawo do otrzymania odpisu protokołu zatrzymania (art. 244 § 3).
6. Prawo do zawiadomienia o zatrzymaniu osoby najbliższej lub innej wskazanej osoby, jak również pracodawcy, szkoły, uczelni, dowódcy oraz osoby zarządzającej przedsiębiorstwem zatrzymanego albo przedsiębiorstwem, za które jest on odpowiedzialny (art. 245 § 2, art. 261 § 1, § 2 i § 3). O zatrzymaniu Policja zawiadamia organ prowadzący przeciwko oskarżonemu postępowanie w innej sprawie, o ile o nim wie (art. 261 § 2a).
7. Jeżeli zatrzymany nie jest obywatelem polskim – prawo do kontaktu z urzędem konsularnym lub z przedstawicielstwem dyplomatycznym państwa, którego jest obywatelem. Jeżeli nie posiada żadnego obywatelstwa – prawo do kontaktu z przedstawicielem państwa, w którym zatrzymany mieszka na stałe (art. 612 § 2). Jeżeli przewiduje to umowa konsularna między Polską a państwem, którego zatrzymany jest obywatelem, właściwy urząd konsularny lub przedstawicielstwo dyplomatyczne zostaną poinformowane o zatrzymaniu również bez jego prośby.
8. Prawo do wniesienia do sądu zażalenia na zatrzymanie w terminie 7 dni od dnia zatrzymania. W zażaleniu można się domagać zbadania zasadności, legalności oraz prawidłowości zatrzymania (art. 246 § 1).
9. Prawo do natychmiastowego zwolnienia, jeżeli przyczyny zatrzymania przestały istnieć, albo po upływie 48 godzin od chwili zatrzymania, o ile zatrzymany nie zostanie w tym czasie przekazany do sądu z wnioskiem o zastosowanie tymczasowego aresztowania. W wypadku przekazania do sądu zatrzymany zostanie zwolniony, jeżeli w ciągu 24 godzin od przekaza-

nia nie zostanie mu doręczone postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania (art. 248 § 1 i § 2).

10. Dostęp do niezbędnej pomocy medycznej.

„Potwierdzam otrzymanie pouczenia”

.....

(data, podpis)

Wzór aktualnego pouczenia o prawach osoby zatrzymanej

Pouczenie dla osoby zatrzymanej, która nie włada językiem polskim, powinno być wręczone w zrozumiałym dla niej języku. Jeżeli tekst w jej języku nie jest dostępny, funkcjonariusz ma obowiązek wezwać tłumacza danego języka i odnotować w protokole zatrzymania ustne przetłumaczenie pouczenia przez tłumacza. Ponadto obowiązkiem funkcjonariusza jest pouczenie o możliwości żądania doręczenia pisemnego zestawienia uprawnień w języku zrozumiałym dla tej osoby³⁴.

Czy zatrzymany ma prawo do milczenia?

Prawo do milczenia, zwane także prawem do niedostarczania dowodów przeciwko samemu sobie, stanowi fundamentalną gwarancję w procesie karnym, szczególnie dla osób zatrzymanych. Kodeks postępowania karnego nie przewiduje co prawda obowiązku pouczenia o prawie do milczenia zatrzymanego niebędącego jeszcze podejrzanym (któremu prokurator nie przedstawił jeszcze zarzutu popełnienia przestępstwa), jednak dobrą praktyką funkcjonariuszy powinno być pouczenie o tym prawie. Bez takiego pouczenia dochodzi bowiem do naruszających prawo do obrony przesłuchań osób podejrzanych w charakterze świadków, uprzedzonych co najwyżej o prawie do uchylenia się od odpowiedzi na pytanie.

Jednocześnie przepisy przewidują prawo zatrzymanego do wysłuchania, które może, ale nie musi dotyczyć podstaw zatrzymania, czy też do poinformowania funkcjonariuszy o przeszkodach (np. zdrowotnych) dla przeprowadzenia tej czynności. Oświadczenia wówczas składane przez zatrzymanego nie są ani zeznaniami, ani wyjaśnieniami³⁵. Nie powinny one także naruszać praw zatrzymanego w zakresie zakazu samoobciążania się³⁶.

34) Por. § 87 ust. 7 Wytucznych nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 30 sierpnia 2017 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów.

35) Warto odnotować pogląd SA we Wrocławiu, który stwierdził, że „W sytuacji, gdy w obowiązującym stanie prawnym osoba zatrzymana ma zagwarantowane prawo do milczenia, nie ma przeszkód, by uznać, że oświadczenie złożone przez nią do protokołu z przeprowadzonej z jej udziałem czynności procesowej stanowi dowód w sprawie podlegający swobodnej ocenie, który może stać się podstawą faktyczną rozstrzygnięcia niezależnie od tego, czy podczas przesłuchania w charakterze podejrzanego (oskarżonego) potwierdzi ona treść oświadczenia, czy też je odwoła, bądź mu zaprzeczy”. Por. wyrok SA we Wrocławiu z 29 maja 2018 r. II AKa 85/18, Lex.

36) Por. K. Witkowska, Gwarancje zatrzymanego, Prok. i Pr. 2011/9.

Czy zatrzymany ma prawo skontaktować się z adwokatem lub radcą prawnym?

Zatrzymany może żądać kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym. Jeśli takie żądanie zgłosi, funkcjonariusz ma obowiązek niezwłocznie mu go umożliwić, drogą telefoniczną lub poprzez bezpośrednią rozmowę. Obowiązujące przepisy przewidują, że tylko wyjątkowo zatrzymujący może zastrzec swoją obecność przy tym kontakcie³⁷. Jednocześnie wprowadzają one zakaz wykorzystania w procesie karnym informacji przekazanych podczas takiej rozmowy³⁸.

Realizacja tej gwarancji stanowi przejaw obowiązującego w orzecznictwie ETPC standardu prawa do adwokata przy pierwszej czynności, ukształtowanego w sprawie *Salduz p. Turcji*³⁹. W wyroku tym ETPC wskazał m.in., że aby prawo do rzetelnego procesu było wystarczająco „praktyczne i skuteczne”, w praktyce musi być realizowane prawo dostępu do adwokata, począwszy od pierwszego przesłuchania podejrzanego przez policję, chyba że w świetle szczególnych okoliczności wykazano, że istnieją istotne podstawy ograniczenia takiego prawa⁴⁰.

Czy zatrzymanemu cudzoziemcowi trzeba zapewnić kontakt z właściwymi służbami konsularnymi lub dyplomatycznymi?

Zatrzymanemu obywatelowi państwa obcego na jego prośbę należy umożliwić nawiązanie kontaktu z właściwym urzędem konsularnym lub przedstawicielstwem dyplomatycznym, a w razie zatrzymania osoby nieposiadającej żadnego obywatelstwa – z przedstawicielem państwa, w którym ma ona stałe miejsce zamieszkania⁴¹. Jeżeli przewiduje to umowa konsularna między Polską a państwem, którego zatrzymany jest obywatelem, właściwy urząd konsularny lub przedstawicielstwo dyplomatyczne informowane są przez zatrzymującego z urzędu.

Czy zatrzymany ma prawo zawiadomić o zatrzymaniu rodzinę lub inne osoby trzecie?

Na wniosek zatrzymanego organ zatrzymujący ma obowiązek powiadomić o tej czynności jego osobę najbliższą, ewentualnie wskazaną przez niego osobę trzecią.

Czy w toku zatrzymania może dojść do przeszukania?

Jednocześnie z zatrzymaniem zazwyczaj następuje przeszukanie osoby zatrzymanej pod kątem posiadania przez nią przedmiotów niebezpiecznych, czy też rzeczy, które mogą stanowić dowód w postępowaniu karnym. Zatrzymaniu podlegają też telefony, a także inne urządzenia umożliwiające komunikowanie się (np. tablety).

37) Por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 11 grudnia 2012 r. K 37/11, Lex.

38) Art. 178 pkt 1 k.p.k.

39) Wyrok z 27 listopada 2008 r. w sprawie *Salduz p. Turcji*, skarga nr 36391/02, § 52.

40) Por. również: wyrok z 9 listopada 2018 r. w sprawie *Beuze p. Belgii*, skarga nr 71409/10.

41) § 87 ust. 4 Wytocznych nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 30 sierpnia 2017 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów

Jakie rzeczy może mieć osoba zatrzymana?

Kwestie te reguluje rozporządzenie dotyczące funkcjonowania pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych⁴². Przewiduje ono, że zatrzymany nie może posiadać pieniędzy, a także przedmiotów wartościowych. Ponadto zatrzymany nie może posiadać przy sobie przedmiotów niebezpiecznych, o ostrych krawędziach lub zakończeniach, środków służących do obezwładniania, dopuszczonych do obrotu środków leczniczych⁴³, alkoholu, sznurowadeł, szalika, paska, zapalek i zapalniczek, a także innych przedmiotów, które z uwagi na wymiar lub ilość mogą naruszać porządek bądź bezpieczeństwo w pomieszczeniu⁴⁴. Przepisy dopuszczają natomiast możliwość posiadania własnej odzieży, bielizny i obuwia⁴⁵, przedmiotów kultu religijnego, pod warunkiem że nie stwarzają one zagrożenia dla bezpieczeństwa w pomieszczeniu⁴⁶, a także wyrobów tytoniowych⁴⁷. Jeśli chodzi o środki czystości, przepisy wskazują, że zatrzymanemu nieodpłatnie udostępnia je personel pomieszczenia, w praktyce jednak osobom zatrzymanym bardzo często umożliwia się korzystanie z własnych tego typu przedmiotów.

Czy zatrzymany ma prawo domagać się zbadania przez lekarza w trakcie zatrzymania?

Osoba zatrzymana ma prawo domagać się przeprowadzenia badania lekarskiego. Musi przy tym oświadczyć, że cierpi na schorzenia wymagające stałego lub okresowego leczenia, którego przerwanie powodowałoby zagrożenie jej życia lub zdrowia. Badania lekarskie przeprowadza się także, gdy zatrzymany ma widoczne obrażenia ciała, a nadto w stosunku do kobiet w ciąży, karmiących, osób chorych zakaźnie, osób z zaburzeniami psychicznymi, a także nieletnich po spożyciu alkoholu lub innej podobnie działającej substancji.

Zatrzymany ma prawo domagać się zbadania przez własnego lekarza prowadzącego określonej specjalizacji (np. neurologa, kardiologa). Jeśli nie jest to możliwe, badanie przeprowadza lekarz zatrudniony w placówce najbliższej do miejsca zatrzymania. Lekarz po przeprowadzeniu badania powinien wystawić zaświadczenie o istnieniu lub braku przeciwwskazań do przebywania w pomieszczeniu dla osób zatrzymanych. W zaświadczeniu tym lekarz może zawrzeć wskazania np. co do dawkowania leków.

42) Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb.

43) W praktyce lekarstwa składa się w depozycie i wydaje się je zatrzymanemu zgodnie z porami i sposobem dawkowania.

44) § 5 ust. 1 pkt 2 ww. rozporządzenia.

45) § 9 ust. 1 ww. rozporządzenia.

46) § 10 ust. 1 pkt 5 ww. rozporządzenia.

47) § 10 ust. 1 pkt 8 ww. rozporządzenia.

Załącznik do rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych
z dnia 13 września 2012 r. (poz. 1102)

WZÓR

.....
(pieczęć podmiotu leczniczego)

.....
(miejsowość, data i godzina)

ZAŚWIADCZENIE LEKARSKIE

.....
(imię i nazwisko, imię ojca, data i miejsce urodzenia osoby badanej)

Stwierdzam:

- brak przeciwwskazań medycznych do przebywania ww. osoby w pomieszczeniu przeznaczonym dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoju przejściowym, tymczasowym pomieszczeniu przejściowym, policyjnej izbie dziecka, areszcie śledczym, zakładzie karnym, schronisku dla nieletnich lub zakładzie poprawczym;
- wystąpienie przeciwwskazań medycznych do przebywania ww. osoby w policyjnym pomieszczeniu przeznaczonym dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoju przejściowym, tymczasowym pomieszczeniu przejściowym, policyjnej izbie dziecka, areszcie śledczym, zakładzie karnym, schronisku dla nieletnich lub zakładzie poprawczym oraz konieczność skierowania jej do podmiotu leczniczego;
- wskazania do stosowania leków i ich dawkowania:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
(podpis i pieczęć lekarza wystawiającego zaświadczenie)

We właściwe pole wpisać znak „x”.

Czy można złożyć zażalenie na zatrzymanie?

W ciągu siedmiu dni od zatrzymania zatrzymany może złożyć zażalenie do właściwego sądu rejonowego. Oznacza to, że:

- zażalenie można złożyć w trakcie zatrzymania, a zwolnienie zatrzymanego nie powoduje, że jest ono bezprzedmiotowe⁴⁸,
- zażalenie składa się bezpośrednio do sądu, a złożone w trakcie trwania zatrzymania ma być niezwłocznie przekazane do sądu,
- zażalenie rozpoznaje sąd właściwy według miejsca jego zastosowania, chyba że trwa już postępowanie przygotowawcze w sprawie o czyn będący podstawą zatrzymania, wówczas sąd właściwy dla miejsca jego prowadzenia,
- zażalenia nie może złożyć inna osoba niż zatrzymany (np. osoba najbliższa albo spółka, w której zatrzymany jest członkiem organu),
- jeśli zatrzymanie połączone było z przymusowym doprowadzeniem, warunkiem złożenia zażalenia jest faktyczne dokonanie takiego zatrzymania⁴⁹.

W zażaleniu na zatrzymanie osoba zatrzymana może domagać się zbadania jego legalności, prawidłowości i zasadności.

Legalność oznacza konieczność ustalenia, czy dana czynność była zgodna z prawem. W szczególności chodzi tu o to, czy dana formacja mogła dokonać zatrzymania.

Przez **prawidłowość** należy rozumieć sposób przeprowadzenia zatrzymania, a także okoliczności, w których go dokonano⁵⁰. Przede wszystkim chodzi o to, czy funkcjonariusz poinformował zatrzymanego o podstawach zatrzymania i przysługujących mu prawach oraz czy umożliwił mu kontakt z adwokatem lub radcą prawnym. Ocenia się też fakt sporządzenia protokołu, właściwe zastosowanie środków przymusu bezpośredniego oraz długość stosowania zatrzymania. ETPC wskazuje, że istotny jest również kontekst zatrzymania (np. polityczny)⁵¹.

Z kolei **zasadność** oznacza konieczność wypełnienia przesłanek zatrzymania, a także jego konieczność i proporcjonalność⁵². Sąd rejonowy ma obowiązek niezwłocznie rozpoznać zażalenie na zatrzymanie.

48) K. Eichstaedt, Komentarz do art. 246 Kodeksu postępowania karnego (w:) D. Świecki (red.) Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany, Lex.

49) Por. postanowienie SA w Katowicach z 17 maja 2017 r., II AKa 181/16, Lex.

50) K. Eichstaedt, Komentarz do art. 246 Kodeksu postępowania karnego (w:) D. Świecki (red.) Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany, Lex.

51) Por. wyrok z 15 marca 2012 r. w sprawie *Austin i inni p. Zjednoczonemu Królestwu*, skargi nr 39692/09, 40713/09 i 41008/09.

52) J. Skorupka, Komentarz do art. 246 Kodeksu postępowania karnego (w:) J. Skorupka, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Lex 2019.

Co jeśli sąd uwzględni zażalenie na zatrzymanie?

Sąd rozpoznający zażalenie może uznać, że zatrzymanie było bezzasadne lub nielegalne. Jeśli w czasie orzekania zatrzymany jest nadal pozbawiony wolności, wówczas sąd zarządza jego natychmiastowe zwolnienie. Jeśli natomiast sąd stwierdzi bezzasadność, nielegalność lub nieprawidłowość zatrzymania, zobowiązany jest zawiadomić o tym prokuratora i przełożonego funkcjonariusza, który dokonał zatrzymania. Zawiadomienie to jest podstawą do wszczęcia postępowania karnego w przedmiocie przekroczenia uprawnień lub niedopełnienia obowiązków, a także wewnętrznego postępowania wyjaśniającego (w tym dyscyplinarnego) w formie, w której pełni służbę funkcjonariusz dokonujący zatrzymania.

Czy zatrzymany może domagać się odszkodowania lub zadośćuczynienia za zatrzymanie?

Osoba zatrzymana może dochodzić przed sądem odszkodowania lub zadośćuczynienia za niewątpliwie niesłuszne zatrzymanie.

Oceniając „niewątpliwą niesłuszność” zatrzymania, sąd okręgowy bada legalność i zasadność zatrzymania. W przeciwieństwie do zażalenia na zatrzymanie poza zainteresowaniem sądu pozostaje tu prawidłowość zatrzymania⁵³. W praktyce bada się przede wszystkim, czy zatrzymanie nie wywołało nadmiernej dolegliwości dla zatrzymanego⁵⁴ i czy istniała dostateczna podstawa faktyczna w postaci potrzeby procesowej (czyli bez zatrzymania postępowanie nie mogłoby być prowadzone w sposób należyty)⁵⁵.

Należy też pamiętać, że terminy na złożenie wniosku o odszkodowanie lub zadośćuczynienie do sądu okręgowego (właściwego według miejsca zwolnienia) są różne w zależności od przepisów, na podstawie których nastąpiło zatrzymanie. Jeśli zatrzymanie nastąpiło w związku z popełnieniem wykroczenia, termin wynosi 6 miesięcy. W przypadku przestępstwa termin ten wynosi rok, od dnia zwolnienia zatrzymanego.

Czy przed wystąpieniem z wnioskiem o zadośćuczynienie lub odszkodowanie trzeba złożyć zażalenie na zatrzymanie?

Przed złożeniem wniosku o odszkodowanie lub zadośćuczynienie nie trzeba składać zażalenia na zatrzymanie⁵⁶. Wówczas w postępowaniu przed sądem okręgowym rozpoznającym wniosek należy wykazać, że zatrzymanie było nielegalne i bezzasadne.

53) K. Dudka, Komentarz do art. 247 Kodeksu postępowania karnego (w:) Kodeks postępowania karnego. Komentarz, K. Dudka (red.), Lex 2018. Por. też wyrok SO w Warszawie z 21 sierpnia 2018 r. VIII Ko 71/18, dostępny pod adresem: www.orzeczenia.ms.gov.pl (dostęp w dniu 8 maja 2019 r.).

54) W. Jasiński, Komentarz do art. 552 Kodeksu postępowania karnego (w:) J. Skorupka, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Lex 2019.

55) Por. wyrok SA w Krakowie z 8 października 2008 r., II AKa 131/08, Lex.

56) Uchwała SN z 23 maja 2006 r., I KZP 5/06, Lex.

Czy po upływie terminu można dochodzić zadośćuczynienia lub odszkodowania w innym trybie?

W takiej sytuacji pozostaje możliwość wystąpienia z powództwem o ochronę dóbr osobistych w postaci wolności osobistej czy też czci i dobrego imienia. Ponieważ okres zatrzymania podlega zaliczeniu na poczet orzeczonej kary, takie roszczenie rozpoznawane po wyroku w sprawie, gdzie sąd dokonał zaliczenia, może nie zostać przez sąd uwzględnione⁵⁷.

57) Por. postanowienia SN z 20 września 2007 r. I KZP 28/07, 15 listopada 2007 r. IV KK 82/07 oraz 18 grudnia 2008 r. V KK 294/08.

Wardyński i Wspólnicy

Al. Ujazdowskie 10, 00-478 Warszawa

Tel.: 22 437 82 00, 22 537 82 00

Faks: 22 437 82 01, 22 537 82 01

E-mail: warsaw@wardynski.com.pl

30lat **WAR WSP**
DYŃ ÓLN
SKI+ ICY.